

پژوهشهای حقوقی

فصلنامه علمی - ترویجی

شماره ۳۵

هزار و سیصد و نود و هفت - پاییز

۷	• توسعه نسل‌های حقوق بشر در تصمیمات دیوان بین‌المللی دادگستری حسین یزدانی - دکتر حسین آل کجباف - دکتر سید قاسم زمانی - دکتر حسن سواری
۳۳	• انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار در پرتو حقوق بین‌الملل فضایی حسنا خالوندی - دکتر سید هادی محمودی
۵۵	• ارتباط حق بر غذا و سیاست‌های تجارت جهانی کشاورزی: تعامل یا تقابل؟ دکتر فرهاد طلایی - علی رزم‌خواه
۸۳	• تحلیل حقوقی - اقتصادی ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ دکتر فیصل عامری - مسلم حاج‌محمدی
۱۱۳	• دگردیسی مفهوم نظریه تفکیک قوا به مفهومی کارکردی دکتر محمدرضا ویژه - زهره‌سادات امیرآفتابی
۱۴۵	• برابری و عدم تبعیض در نظام حقوق بشر علی سالاری
۱۷۱	• اعتراض ثالث به رأی ورشکستگی در آیینۀ روبه قضایی دکتر نعمت‌اله حاجعلی - ابوذر کوهنورد
۱۹۹	• ترور هدفمند: نقض اصل عدم تقابل در تعهدات بنیادین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه دکتر هاله حسینی اکبرنژاد - دکتر حوریه حسینی اکبرنژاد
۲۴۳	• گسترهٔ مسئولیت محقق در برابر خسارات زیست‌محیطی ناشی از تحقیقات دانشگاهی کوثر فیروزپور
۲۶۳	• راهکارهای برون‌رفت از بن‌بست‌های مذاکراتی و حل تعارض مسائل نفتی دکتر محمد علیخانی
۲۸۷	• تأثیر فقه اسلامی در شکل‌گیری حقوق کامن‌لا برهام محمد عطاءالله - ترجمه: حمزه امینی‌نسب

انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار در پرتو حقوق بین‌الملل فضایی

حسنا خالوندی* - دکتر سید هادی محمودی**

چکیده:

در سال‌های اخیر و در رویه جدید صنعت فضایی انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار، خصوصاً ماهواره‌ها، افزایش یافته است. این در حالی است که در هیچ‌یک از اسناد حقوق بین‌الملل فضایی اشاره‌ای به ممنوعیت انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار نشده است؛ بنابراین، در این مقاله با پذیرش آزادی انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار درصدد آنیم که در پرتو اسناد حقوق بین‌الملل فضایی نظیر معاهده فضای ماورای جو مصوب ۱۹۶۷، کنوانسیون مسئولیت مصوب ۱۹۷۲، کنوانسیون ثبت مصوب ۱۹۷۵ و قطعنامه‌های ۵۹/۱۱۵ و ۶۲/۱۰۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، وضعیت حقوقی دولت(های) پرتاب‌کننده و دولت(های) انتقال‌گیرنده را از حیث مسئولیت بین‌المللی، مسئولیت جبران خسارت و ثبت شیء فضایی بررسی و تحلیل نماییم.

کلیدواژه‌ها:

انتقال مالکیت، اجاره، مسئولیت بین‌المللی، مسئولیت جبران خسارت، ثبت، دولت مناسب، دولت پرتاب‌کننده، دولت ثبت‌کننده، قطعنامه‌های ۵۹/۱۱۵ و ۶۲/۱۰۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد.

مقدمه

امروزه انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار، خصوصاً برای ماهواره‌های مخابراتی^۱، رایج شده است. مالکیت این‌گونه اشیاء فضایی را می‌توان سال‌ها پس از پرتاب و استقرار در مدار به دیگری منتقل نمود و یا به کارگیری و کنترل آن را در قالب قرارداد اجاره به دیگری واگذار نمود.

در زمان تدوین معاهدات راجع به حقوق بین‌الملل فضایی، موضوع «انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار» مطرح نگردید و این در حالی است که امروزه این امر رایج شده است و باعث شده که مقررات موجود در اسناد حقوق بین‌الملل فضایی در خصوص این موضوع با ابهام مواجه گردد. انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار از حیث مسئولیت بین‌المللی^۲ - ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو (معاهده راجع به اصول حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در زمینه اکتشاف و بهره‌برداری از فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی مصوب ۱۹۶۷)^۳ -، مسئولیت جبران خسارت^۴ - ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو و کنوانسیون مسئولیت (کنوانسیون مسئولیت بین‌المللی برای خسارت واردشده توسط اشیاء فضایی مصوب ۱۹۷۲)^۵ - و در نهایت ثبت شیء فضایی^۶ - ماده ۸ معاهده فضای

1. Communications Satellite.

2. International Responsibility.

۳. معاهده راجع به اصول حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در زمینه اکتشاف و بهره‌برداری از فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی مصوب ۱۹۶۷؛ این معاهده در دسامبر ۱۹۶۶ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۲۲۲۲ پذیرفته شد و در ژانویه ۱۹۶۷ برای امضاء آماده گردید. در نهایت، در اکتبر ۱۹۶۷ لازم‌الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این معاهده توسط ۱۰۱ دولت تصویب و توسط ۲۶ دولت امضاء گردیده است؛

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space Including the Moon and Other Celestial Bodies, Opened for Signature Jan. 27, 1967, 18 U.S.T. 2410; T.I.A.S. 6347; 610 U.N.T.S. 205.

4. Liability

۵. کنوانسیون مسئولیت بین‌المللی برای خسارت واردشده توسط اشیاء فضایی مصوب ۱۹۷۲؛ این کنوانسیون در نوامبر ۱۹۷۱ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۲۷۷۷ پذیرفته شد و در مارس ۱۹۷۲ برای امضاء آماده گردید. در نهایت در سپتامبر ۱۹۷۲ لازم‌الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این کنوانسیون توسط ۸۸ دولت تصویب و توسط ۲۳ دولت امضاء گردیده است. علاوه بر این، سه سازمان بین دولتی بین‌المللی نیز مبادرت به پذیرش حقوق و تعهدات مندرج در کنوانسیون نموده‌اند.

Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, Opened for Signature Mar 29, 1972, 24 U.S.T. 2389; T.I.A.S. 7762; 961 U.N.T.S. 187.

6. Registration.

ماورای جو و کنوانسیون ثبت (کنوانسیون ثبت اشیاء پرتاب‌شده به فضای ماورای جو مصوب ۱۹۷۵)^۷ - قابل بررسی است. در این میان موضوع *مسئولیت جبران خسارت* اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا به موجب کنوانسیون مسئولیت، دولت(های) پرتاب‌کننده مسئولیت جبران خسارت واردشده توسط شیء فضایی پرتاب‌شده را برعهده دارند و به موجب بند ج ماده ۱ کنوانسیون مسئولیت، اصطلاح «*دولت پرتاب‌کننده*» عبارت است از: ۱- دولتی که یک شیء فضایی را پرتاب می‌نماید و یا مقدمات چنین پرتابی را فراهم می‌کند؛ ۲- دولتی که از سرزمین آن یا تأسیساتش شیء فضایی پرتاب می‌شود. همان‌طور که پیداست در این تعریف دولت انتقال‌گیرنده در اثر قرارداد فروش یا اجاره جایگاهی ندارد. این بدان معناست که «دولت پرتاب‌کننده» همیشه برای خسارت واردشده از سوی شیء فضایی پرتاب‌شده مسئول جبران خسارت باقی می‌ماند. به دنبال این امر، انتقال مالکیت اشیاء فضایی موجود در مدار در خصوص ثبت شیء فضایی نیز با مشکلاتی روبه‌رو می‌شود؛ زیرا به موجب بند ج ماده ۱ کنوانسیون ثبت، *دولت پرتاب‌کننده* متعهد به ثبت شیء فضایی پرتاب‌شده می‌باشد. از این‌رو، در این مقاله برآنیم که به تبیین وضعیت حقوقی انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار به دولت پرتاب‌کننده دیگر یا به دولت غیرپرتاب‌کننده بپردازیم و به این سؤال پاسخ دهیم که با توجه به اینکه اسناد حقوق بین‌الملل فضایی تنها *دولت پرتاب‌کننده* را مسئول می‌داند، با وقوع انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار چگونه می‌توان دولت انتقال‌گیرنده را نیز مسئول دانست و با توجه به اینکه در حال حاضر اسناد حقوق بین‌الملل فضایی در خصوص وضعیت دولت انتقال‌گیرنده ساکت است، آیا بازنگری یا تکمیل اسناد مرتبط حقوق بین‌الملل فضایی ضروری می‌نماید؟

برای پاسخ‌گویی به سؤال مذکور در این مقاله، نخست انتقال مالکیت اشیاء فضایی موجود در مدار در میان دولت‌های پرتاب‌کننده و انتقال به دولت غیرپرتاب‌کننده بررسی خواهد شد. سپس اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار در سطح ملی و در میان دولت‌های پرتاب‌کننده و

۷. کنوانسیون ثبت اشیاء پرتاب‌شده به فضای ماورای جو مصوب ۱۹۷۵؛ این کنوانسیون در نوامبر ۱۹۷۴ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۳۲۳۵ پذیرفته شد و در ژانویه ۱۹۷۵ برای امضاء آماده گردید. در نهایت در سپتامبر ۱۹۷۶ لازم‌الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این کنوانسیون توسط ۵۶ دولت تصویب و توسط چهار دولت امضاء گردیده است. علاوه‌بر این دو سازمان بین‌دولتی بین‌المللی نیز مبادرت به پذیرش حقوق و تعهدات مندرج در این کنوانسیون نموده‌اند؛

Convention on Registration of Objects Launch into Outer Space, Opened for Signature Jan. 14, 1975, 28 U.S.T. 695; T.I.A.S. 8480; 1023 U.N.T.S. 15.

همچنین در سطح بین‌المللی و به دولت غیرپرتاب‌کننده بررسی خواهد شد. در نهایت، راه‌حل‌های پیشنهادی برای سازگاری با این موضوع و نتیجه‌گیری ارائه خواهد شد.

۱- انتقال مالکیت اشیاء فضایی موجود در مدار

در رویه جدید صنعت فضایی انتقال مالکیت اشیاء فضایی موجود در مدار، خصوصاً ماهواره‌ها، رایج شده است. این امر دو دلیل عمده دارد: خصوصی‌سازی مجموعه‌هایی که پیش از این دولتی بوده‌اند و فروش اموال شرکت‌های خصوصی به دلیل ورشکستگی آنها.^۸

در میان اسناد حقوق بین‌الملل فضایی ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو به مالکیت شیء فضایی اشاره نموده و تصریح نموده است که مالکیت اشیاء فضایی پرتاب‌شده به فضای ماورای جو به واسطه حضور در فضای ماورای جو یا در یک جرم آسمانی یا در اثر بازگشت به زمین تحت تأثیر قرار نمی‌گیرد؛ اما اشاره‌ای به انتقال مالکیت اشیاء فضایی ننموده است. در این میان تنها موافقت‌نامه ایستگاه فضایی^۹ با توجه به ماهیت ایستگاه فضایی، شرایط مالکیت و انتقال مالکیت را به شرح ذیل پیش‌بینی نموده است:

- به موجب بند ۱ ماده ۶ هر عضوی مالک اجزاء و تجهیزات است که برای ایستگاه فضایی بین‌المللی^{۱۰} فراهم نموده است؛
- به موجب ماده ۵، هر عضوی اجزائی که تهیه نموده است را بر اساس کنوانسیون ثبت، ثبت می‌نماید و صلاحیت و کنترل خود را بر اساس ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو و ماده ۲ کنوانسیون ثبت اعمال می‌کند؛
- به موجب بند ۳ ماده ۶، انتقال مالکیت اجزاء یا تجهیزات ایستگاه فضایی بین‌المللی بر حقوق و تعهدات مندرج در این موافقت‌نامه تأثیری ندارد.
- به موجب بند ۴ ماده ۶، هرگونه انتقال مالکیت به سایر اعضاء مستلزم اعلام قبلی است و انتقال مالکیت به غیر عضو یا یک نهادی که تحت صلاحیت دولت غیر عضو است باید به همراه رضایت تمام اعضاء باشد.

8. Michael Chatzipanagiotis, "Registration of Space Objects and Transfer of Ownership in Orbit," *German Journal of Air and Space Law (ZLW)* 56 (2007): 229.

9. Agreement among the Government of Canada, Governments of Member State of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America, Concerning Cooperation on the Civil International Space Station, Signed at Washington January 29, 1998.

10. International Space Station (ISS).

علی‌رغم ماهواره^{۱۱}، ایستگاه‌های فضایی نوعی سازه متشکل از چندین شیء است که در مدارهای پایین زمین قرار دارند و به دور زمین می‌چرخند و برای اقامت و کار فضاوردان طراحی و ساخته شده‌اند که این اجزاء در کنار یکدیگر فعالیت می‌کنند. ایستگاه‌های فضایی نیازمند سطح بالایی از همکاری‌های بین‌المللی جهت تولید، مونتاژ و کسب اطمینان از کارایی عملیاتی آنها هستند؛ زیرا باید طوری طراحی شوند که جهت بهره‌برداری مدت زمانی طولانی مجهز گردند. از این‌رو محصول همکاری چندین کشور می‌باشند و از آنجایی که ایستگاه‌های فضایی از چندین شیء فضایی که در کنار یکدیگر فعالیت می‌کنند، تشکیل شده است در خصوص شناسایی آنها دو راه وجود دارد:

۱. ایستگاه را به عنوان یک شیء فضایی با اجزای تشکیل‌دهنده متعدد لحاظ کنیم؛
 ۲. ایستگاه را مجموعه‌ای از اشیاء فضایی مستقل در نظر بگیریم که هریک نیازمند ثبت جداگانه هستند.^{۱۲} لازم به توضیح است که ایالات‌متحده آمریکا در مورد ایستگاه فضایی بین‌المللی روش دوم شناسایی و ثبت را به کار برده است.
- انتقال مالکیت شیء فضایی موجود در مدار می‌تواند میان دولت‌های پرتاب‌کننده یا به صورت انتقال به یک دولت غیرپرتاب‌کننده صورت بگیرد. در ادامه این موضوع از حیث مسئولیت بین‌المللی (ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو)، مسئولیت جبران خسارت (ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو و کنوانسیون مسئولیت) و در نهایت، ثبت شیء فضایی (ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو و کنوانسیون ثبت) بررسی خواهد شد.
- ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو مقرر نموده است که «دولت‌های طرف معاهده در مقابل فعالیت‌های ملی در فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی **مسئولیت بین‌المللی** خواهند داشت، خواه این فعالیت‌ها توسط نهادهای دولتی و خواه از سوی نهادهای غیردولتی صورت گیرند. همچنین این دولت‌ها دارای این مسئولیت بین‌المللی هستند تا اطمینان حاصل نمایند که فعالیت‌های ملی مطابق با مقررات این معاهده انجام می‌گیرند. فعالیت‌های نهادهای غیردولتی در فضای ماورای جو، از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی نیاز به اجازه و نظارت مستمر **دولت مناسب** عضو این معاهده دارد ...»

۱۱. ماهواره به سامانه‌هایی گفته می‌شود که در مداری به دور جرم بزرگ‌تر یا یک سیاره، در حال گردش است.

12. Stephen Gorove, "Toward a Clarification of the Term "Space Object" – an International Legal and Policy Imperative?," *Journal of Space Law* 21 (1993): 14.

ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو مقرر نموده است که «هر دولت عضو معاهده که شیئی را به فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی پرتاب می‌نماید و یا زمینه آن را فراهم می‌سازد و هر دولت عضوی که از سرزمین و یا تسهیلات آن شیئی پرتاب می‌شود، دارای مسئولیت بین‌المللی برای جبران خسارات وارده به دولت عضو دیگر، یا به اشخاص حقیقی یا حقوقی‌اش خواهد بود، خساراتی که ممکن است از سوی آن شیء فضایی یا اجزای تشکیل‌دهنده‌اش بر روی زمین، در هوا و یا در فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی وارد شوند.»

ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو مقرر می‌نماید که «هر دولت عضو معاهده که شیء پرتاب‌شده به فضای ماورای جو در آنجا ثبت شده است، دارای صلاحیت و کنترل نسبت به این شیء و اشخاص متعلق به آن، در طی وجود آن در فضای ماورای جو یا بر روی یک جرم آسمانی خواهد بود. مالکیت اشیاء فضایی پرتاب‌شده به فضای ماورای جو، از جمله اشیاء فروآمده بر و یا ساخته‌شده در یک جرم آسمانی و اجزای تشکیل‌دهنده آنها به جهت حضور آنها در فضای ماورای جو یا بر روی یک جرم آسمانی یا به موجب بازگشت آنها به زمین تحت تأثیر قرار نخواهند گرفت.»

همان‌طور که پیداست میان مفاهیم «ثبت»، «مالکیت» و «صلاحیت و کنترل» ارتباط مستحکمی برقرار است تا حدی که «دولت ثبت‌کننده»^{۱۳} شیء فضایی باید دولتی باشد که از حیث صلاحیت و کنترل متعهد به شیء فضایی باشد. به طور منطقی به نظر می‌رسد که مالک شیء فضایی یا متصدی آن باید شیء فضایی مورد نظر را در سطح ملی یا بین‌المللی به ثبت برسانند.^{۱۴} بنابراین، با توجه به متن ماده ۸ پیداست که مالک شیء فضایی نخستین گزینه منطقی برای ثبت و در نتیجه اعمال صلاحیت و کنترل است؛ زیرا فرض این موقعیت که یک دولت مالک شیء فضایی باشد و دولت دیگری آن را به ثبت برساند و بر آن اعمال صلاحیت نماید، بعید است. این ماده صریحاً صلاحیت و کنترل بر اشیاء پرتاب‌شده به فضای ماورای جو و اشخاص متعلق به آن را به دولت ثبت‌کننده اعطاء می‌نماید.^{۱۵} اصطلاح «دولت ثبت‌کننده» در بند ج ماده ۱ کنوانسیون ثبت این‌گونه تعریف شده است: «دولت

13. State of Registry.

14. Ling Yan, "Comments on the Chinese Space Regulations," *Chinese Journal of International Law* 7-3 (2008): 687.

۱۵. به موجب قسمت اخیر بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون ثبت، دولت‌های پرتاب‌کننده می‌توانند از طریق موافقت‌نامه‌های مقتضی صلاحیت و کنترل را به دولتی غیر از دولت ثبت‌کننده واگذار نمایند.

پرتاب‌کننده‌ای که شیء فضایی را مطابق با ماده ۲ به ثبت می‌رساند.» ملحق کردن شرط پرتاب برای تلقی ثبت به عنوان امری معتبر، از آن روی منطقی است که کنوانسیون نخواستہ است هر دولتی بدون هیچ‌گونه ارتباطی با شیء فضایی آن را به ثبت برساند.^{۱۶} البته هم‌زمانی مالکیت و اعمال صلاحیت و کنترل در موارد زیر وجود ندارد:

۱. وقتی چندین دولت مالک مشترک یک شیء فضایی باشند؛ در این حالت با توافق، یکی از دولت‌ها مبادرت به ثبت و اعمال صلاحیت و کنترل بر شیء فضایی مذکور می‌نماید؛^{۱۷}

۲. وقتی یک نهاد خصوصی مالک شیء فضایی باشد؛ به موجب اکثر سیستم‌های حقوقی ملی و همچنین حقوق بین‌الملل یک نهاد خصوصی که مالک شیء فضایی باشد نه می‌تواند دولت ثبت‌کننده باشد و نه می‌تواند بر آن شیء اعمال صلاحیت نماید؛ زیرا این امر در انحصار «دولت» است.^{۱۸}

۱-۱- انتقال مالکیت شیء فضایی موجود در مدار در میان دولت‌های پرتاب‌کننده

صدر ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو به «فعالیت ملی»^{۱۹} اشاره نموده است و دولت‌ها را بابت فعالیت‌های ملی مسئول می‌داند. هدف ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو این است که تضمین نماید که تمام فعالیت‌های فضایی صورت‌گرفته، چه از سوی نهادهای دولتی یا نهادهای غیردولتی، تحت مسئولیت یک دولت قرار بگیرد و به دنبال این هدف و در عمل، دولت‌ها مسئولیت فعالیت‌هایی که در چارچوب صلاحیتشان صورت می‌گیرد را برعهده دارند؛ بنابراین وقتی شیء فضایی به یکی دیگر از دولت‌های پرتاب‌کننده منتقل شود و فعالیت مذکور، فعالیت ملی دولت انتقال‌گیرنده تلقی گردد، از این پس دولت انتقال‌گیرنده **مسئولیت بین‌المللی** خواهد داشت و به عنوان «دولت مناسب»^{۲۰} در چارچوب این ماده مبادرت به اعطای اجازه و اعمال نظارت مستمر می‌نماید.

۱۶. سید قاسم زمانی، تسخیر فضا به وسیله ماهواره‌ها از دیدگاه حقوق بین‌الملل (تهران: گروه مطالعات حقوقی

سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، انتشارات سروش، ۱۳۸۰)، ۵۱.

17. Frans G. Von der Dunk, "The Illogical Link: Launching, Liability and Leasing," *Nebraska Law Review* 73 (1993): 351.

18. Ibidem.

19. National Activity.

20. Appropriate State.

ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو و کنوانسیون مسئولیت، «دولت(های) پرتاب‌کننده» را مسئول جبران خسارت واردشده توسط اشیاء فضایی پرتاب‌شده قلمداد نموده است و از سوی دیگر، بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون مسئولیت مقرر می‌نماید که «... شرکت‌کنندگان در پرتاب مشترک می‌توانند موافقت‌نامه‌هایی را در زمینه تقسیم تعهد مالی در میان خود در رابطه با مسئولیت مشترک یا جداگانه‌شان منعقد نمایند...» بنابراین زمانی که انتقال‌گیرنده یکی از دولت‌های پرتاب‌کننده شیء فضایی باشد، می‌تواند با سایر دولت‌های پرتاب‌کننده بر اساس بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون مسئولیت موافقت‌نامه‌ای در خصوص توزیع تعهد مالی منعقد کند و مسئولیت جبران خسارت واردشده توسط شیء فضایی مورد نظر را به طور کامل برعهده بگیرد.

کنوانسیون ثبت هیچ مقررهای در خصوص وضعیت ثبت در مورد انتقال یک شیء فضایی به دیگری ندارد. تنها در بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون مذکور مقرر شده است که «هر دولت ثبت‌کننده‌ای، گاهی اوقات، می‌تواند اطلاعات اضافی را در مورد شیء فضایی که در فهرست خود به ثبت رسانده است به دبیرکل سازمان ملل متحد ارائه کند.» این اطلاعات اضافی شامل اطلاعات جدیدی راجع به شیء مذکور خواهد بود.^{۲۱} علاوه بر این، کنوانسیون ثبت اجازه ثبت یک شیء فضایی توسط چند دولت را نداده است. در این نوع از انتقال مالکیت، از آنجایی که دولت انتقال‌گیرنده یک دولت پرتاب‌کننده است، می‌تواند بر اساس ماده ۲ کنوانسیون مذکور^{۲۲}، شیء فضایی را به نام خود ثبت نماید و به عنوان دولت ثبت‌کننده مبادرت به اعمال صلاحیت و کنترل نسبت به شیء مذکور نماید.^{۲۳} بنابراین به نظر می‌رسد که علی‌رغم عدم تصریح کنوانسیون ثبت به امکان تغییر دولت ثبت‌کننده، در اینجا منعی برای ثبت توسط دولت پرتاب‌کننده دیگر وجود نداشته باشد.

در نتیجه، انتقال مالکیت شیء فضایی موجود در مدار میان دولت‌های پرتاب‌کننده از حیث مسئولیت بین‌المللی، مسئولیت جبران خسارت و ثبت مشکلی ایجاد نمی‌کند؛ زیرا مال مذکور به همراه حقوق و تعهداتش منتقل می‌شود.^{۲۴} مصداق انتقال مالکیت شیء فضایی در مدار به

21. Ricky J. Lee, "Effects of Satellite Ownership on the Liability of the Launching State," *Proceedings of the Forty-third Colloquium on the Law of Outer Space* 43 (2000): 152.

۲۲. بند ۱، ماده ۲: «هرگاه یک شیء فضایی در مدار زمین قرار داده شود و یا به فضای ماورای جو پرتاب

گردد،» دولت پرتاب‌کننده «این شیء فضایی را در فهرست ثبت مقتضی درج و ثبت خواهد نمود...»

23. Lee, op.cit., 152.

24. Arnel Kerrest, "Legal Aspects of Transfer of Ownership and Transfer of Activities," *IISL/ECSL Symposium 2012: Transfer of Ownership of Space Objects, Issues of Responsibility, Liability and Registration* (2012): 5.

دولت پرتاب‌کننده و به تبع آن تغییر دولت ثبت‌کننده، انتقال مالکیت ماهواره‌های آسیاست ۲۵۱، آسیاست ۲۶۲، آپاستار ۲۷۱ و آپاستار الف-۲۸۱ از انگلستان به چین می‌باشد. ماهواره‌های مذکور از قلمرو چین پرتاب شدند و توسط انگلستان نزد سازمان ملل متحد به ثبت رسیدند. به دنبال انتقال مالکیت آنها، در اول ژانویه ۱۹۹۷، دولت ثبت‌کننده این ماهواره‌ها نیز از انگلستان به چین منتقل شد و هر دو کشور انتقال دولت ثبت‌کننده را به اطلاع سازمان ملل متحد رساندند.^{۲۹} ثبت انتقال مالکیت اشیاء فضایی در مدار نادر است اما با این وجود مواردی نظیر مصداق اخیر وجود دارد؛ اما ثبت «اطلاعات اضافی» نظیر اطلاعاتی راجع به توقف فعالیت یک ماهواره رایج‌تر است.^{۳۰} علاوه بر این، مواردی نیز وجود دارد که یک دولت ممکن است خود را بابت خرید یک شیء فضایی موجود در مدار از سوی یک نهاد خصوصی مستقر در سرزمینش «دولت ثبت‌کننده» نداند.^{۳۱} به عنوان مثال، انگلستان به سازمان ملل متحد اعلام نمود که خود را بابت فعالیت‌های شرکت Inmarsat Ltd که در خاک انگلستان مستقر است، دولت ثبت‌کننده نمی‌داند. هلند نیز به سازمان ملل متحد اطلاع داد که خودش را به عنوان «دولت ثبت‌کننده» بابت اشیاء فضایی خریداری‌شده در مدار توسط شرکت New Skies Satellites که در سرزمین هلند مستقر است، نمی‌داند.^{۳۲}

۱-۲- انتقال مالکیت شیء فضایی موجود در مدار به دولت غیر پرتاب‌کننده

زمانی که یک شیء فضایی به یکی از دولت‌های پرتاب‌کننده شیء مذکور فروخته شود و به دنبال آن ثبت شیء مذکور نیز تغییر یابد، مشکلی ایجاد نمی‌شود. مشکل زمانی مطرح می‌شود که شیء فضایی به یک دولت غیر پرتاب‌کننده منتقل گردد. در این حالت، دولت انتقال‌گیرنده می‌تواند به عنوان «دولت مناسب»^{۳۳} در چارچوب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو مبادرت به اعطای اجازه و اعمال نظارت مستمر نماید و از این رو مسئولیت بین‌المللی مذکور در ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو را برعهده دارد؛ اما از آنجایی که دولت

25. Asiasat 1.

26. Asiasat 2.

27. Apstar 1.

28. Apstar A-1.

29 U.N. Doc. A/AC.105/768, Jan. 21, 2002, 16.

30 Lotta Viikari, *The Environmental Element in Space Law: Assessing the Present and Charting the Future* (Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008), 78.

31. U.N. Doc. A/AC.105/C.2/L.255, Jan. 25, 2005, 7.

32. Ibid.

33. Appropriate State.

انتقال‌گیرنده، یک دولت پرتاب‌کننده بر اساس بند ج ماده ۱ کنوانسیون مسئولیت نمی‌باشد، به موجب ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو و کنوانسیون مسئولیت بابت خسارت وارد شده توسط شیء فضایی مورد نظر مسئولیت جبران خسارت نخواهد داشت و این ناعادلانه می‌باشد که دولت انتقال‌دهنده، در حالی که دیگر صلاحیت و کنترلی بر شیء مذکور ندارد و نمی‌تواند در جهت جلوگیری از ورود خسارت اقدامی انجام دهد، همچنان مسئول جبران خسارت احتمالی باشد.

در خصوص این نوع از انتقال مالکیت، از آنجایی که دولت انتقال‌گیرنده جزء پرتاب‌کنندگان نمی‌باشد، امکان ثبت شیء فضایی خریداری‌شده به نام خود را ندارد؛ بنابراین، شیء فضایی همچنان همان دولت ثبت‌کننده سابق را خواهد داشت. در این مورد، با وجود اینکه مالکیت شیء فضایی مورد نظر به دیگری (غیر از دولت‌های پرتاب‌کننده) منتقل شده است اما به موجب ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو، همچنان دولت ثبت‌کننده حق اعمال صلاحیت و کنترل بر شیء فضایی را خواهد داشت؛ بنابراین یک تفاوت میان واقعیت و امکان حقوقی برای اجرای صلاحیت و کنترل وجود دارد. در واقع، انتقال مالکیت متضمن انتقال حق اعمال صلاحیت و کنترل بر شیء مذکور است. در حالی که به لحاظ حقوقی، ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو، حق صلاحیت و کنترل را به دولت ثبت‌کننده اعطاء نموده است. از سوی دیگر، کنوانسیون ثبت نیز مقرر نموده است که تنها یک دولت پرتاب‌کننده می‌تواند شیء فضایی را ثبت نماید. در نتیجه، در این حالت از انتقال مالکیت که انتقال‌گیرنده دولت پرتاب‌کننده نمی‌باشد، دولت ثبت‌کننده به قوت خود باقی می‌ماند و صلاحیت قانونی^{۳۴} خود را حفظ می‌نماید. گرچه در عمل آن دولت قابلیت اعمال صلاحیت را ندارد. علاوه بر این، دولت(های) پرتاب‌کننده نیز پیرو ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو و کنوانسیون مسئولیت، مسئول جبران خسارت باقی خواهد ماند. به طور هم‌زمان، آن دولتی که مالکیت به وی منتقل شده است، کنترل عملی^{۳۵} خود را بر شیء فضایی مورد نظر اعمال خواهد کرد، در حالی که نه می‌تواند آن را به ثبت برساند و نه بابت خسارت وارد شده توسط شیء فضایی مسئول جبران خسارت قلمداد می‌گردد.^{۳۶}

34. De Jure.

35. De Facto.

36. Chatzipanagiotis, op.cit. 230.

به عنوان مثالی از انتقال مالکیت به دولت غیرپرتاب‌کننده می‌توان به وضعیت ماهواره BSB-1A اشاره نمود. ماهواره مذکور از مرکز کیپ کاناورال^{۳۷} ایالات متحده آمریکا در ۱۹۸۹ پرتاب شد و توسط انگلستان نزد سازمان ملل متحد ثبت گردید. تا اینکه ماهواره مذکور در ۱۹۹۶ توسط یک شرکت سوئدی به نام (Nordic Satellite AB (NSAB خریداری شد و نام آن را به Sirius-1 تغییر داد.^{۳۸}

۲- اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار

علاوه بر قرارداد فروش، به کارگیری و کنترل شیء فضایی ممکن است در اثر قرارداد اجاره^{۳۹} دیگری را قادر سازد که یک شیء فضایی را تحت کنترل خود درآورد. این نوع از انتقال به کارگیری و کنترل یک شیء فضایی در چارچوب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو به این معناست که متصدی^{۴۰} یک شیء فضایی تغییر یافته است. به عبارتی، تصدی یک شیء فضایی از نهادی که بر اساس ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو مجاز به فعالیت فضایی در خصوص شیء مذکور بوده است به دیگری منتقل گردیده است، به گونه‌ای که جانشین وی نیز نیازمند چنین مجوزی می‌باشد؛ بنابراین دولت‌ها به موجب این ماده دارای تعهد بین‌المللی جهت اعطای اجازه و اعمال نظارت مستمر بر فعالیت‌های فضایی تحت صلاحیتشان هستند و از این رو اجاره یک شیء فضایی که مستلزم به کارگیری و کنترل شیء مذکور می‌باشد، نیازمند اعطای مجوز جدید به انتقال‌گیرنده است و در نتیجه دولت دیگری «دولت مناسب» جهت اعطای اجازه و نظارت مستمر بر فعالیت‌های مرتبط با شیء مذکور خواهد بود.

۲-۱- اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار در سطح ملی و در میان دولت‌های پرتاب‌کننده

چنانچه این نوع از انتقال به کارگیری و کنترل اشیاء فضایی در سطح ملی باشد، یعنی شیء فضایی پرتاب‌شده توسط یک نهاد، توسط نهاد دیگری در همان دولت پرتاب‌کننده اجاره شود، از آنجایی که هر دو نهاد تحت صلاحیت دولت واحدی هستند، مشکلی پیش نمی‌آید؛ زیرا

37. Cape Canaveral.

38. Michael Gerhard, "Transfer of Operation and Control with Respect to Space Objects - Problems of Responsibility and Liability of States," *German Journal of Air and Space Law (ZLW)* 51 (2002): 572.

۳۹. قراردادی که مالک یک مال، حق تصرف، استفاده و انتفاع از آن را برای مدت زمان مشخصی در برابر پرداخت دوره‌ای یک وجه توافق شده، به دیگری اعطاء می‌کند.

40. Operator.

انتقال‌گیرنده باید تحت اجازه و نظارت مستمر همان دولت و همان مقررات باشد^{۴۱} و در حوزه مسئولیت بین‌المللی و مسئولیت جبران خسارت تغییری صورت نمی‌گیرد. اجاره اشیاء فضایی در میان دولت‌های پرتاب‌کننده نیز همانند انتقال مالکیت شیء فضایی میان دولت‌های پرتاب‌کننده مشکلی ایجاد نمی‌کند.

۲-۲- اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار در سطح بین‌المللی و به دولت غیر پرتاب‌کننده

اگر انتقال به کارگیری و کنترل شیء فضایی در سطح بین‌المللی و به دولت غیر پرتاب‌کننده صورت بگیرد، به عبارتی؛ دارنده اجازه و انتقال‌گیرنده تحت صلاحیت دولت‌های متفاوتی باشند، دیگر فعالیت‌های فضایی انتقال‌گیرنده تابع صلاحیت دولتی که مبادرت به اعطای اجازه به انتقال‌دهنده نموده است، نمی‌باشد.^{۴۲} در این حالت در حوزه مسئولیت بین‌المللی جابه‌جایی صورت می‌گیرد اما از آنجایی که دولت مسئول جدید در چارچوب بند ج ماده ۱ کنوانسیون مسئولیت، دولت پرتاب‌کننده محسوب نمی‌شود، بابت خسارت احتمالی وارد شده توسط شیء فضایی مورد نظر مسئولیت جبران خسارت نخواهد داشت.

بنابراین، این نوع از انتقال و به کارگیری شیء فضایی نیز همانند انتقال مالکیت شیء فضایی، برای دولت(های) پرتاب‌کننده که دیگر در عمل صلاحیتی بر شیء مورد نظر اعمال نمی‌کنند، از حیث مسئولیت جبران خسارت مشکل ایجاد می‌نماید؛ زیرا در حقوق بین‌الملل فضایی هیچ مقرره‌ای در خصوص پایان مسئولیت «دولت‌های پرتاب‌کننده» بعد از پرتاب در اثر فروش و اجاره وجود ندارد. در نتیجه اگر توسط شیء مورد نظر خسارتی وارد شود، انتقال‌گیرنده بر اساس قواعد موجود مسئولیت جبران خسارت نخواهد داشت.

۳- راه‌حل‌های پیشنهادی

اسناد بین‌المللی راجع به حقوق بین‌المللی فضایی، دولت‌ها را از فروش و اجاره اشیاء فضایی به دولت‌هایی که در پرتاب آنها نقشی نداشته‌اند، منع نموده است، اما این امر ناهماهنگی میان واقعیت و وضعیت حقوقی یک شیء فضایی و وضعیت حقوقی دولت پرتاب‌کننده و دولت انتقال‌گیرنده ایجاد می‌کند؛ زیرا موجب شده است که کشوری که دیگر بر شیء فضایی

41. Gerhard, op.cit. 578.

42. Ibidem.

مورد نظر صلاحیت و کنترلی ندارد، همچنان مسئول باقی بماند. از آنجایی که این وضعیت راضی‌کننده نمی‌باشد، راه‌حلهایی به شرح ذیل پیشنهاد شده است:

۳-۱- اصلاح معاهدات راجع به حقوق فضا

اولین پیشنهاد می‌تواند اصلاح معاهدات راجع به حقوق فضا باشد. به گونه‌ای که به دولت‌هایی غیر از دولت‌های (های) پرتاب‌کننده به موجب بند ج ماده ۱ کنوانسیون مسئولیت و بند الف ماده ۱ کنوانسیون ثبت، یعنی دولت‌های انتقال‌گیرنده در قرارداد فروش و اجاره، اجازه دهند که به عنوان دولت ثبت‌کننده و دولت مسئول جبران خسارت‌های واردشده، پذیرفته شوند؛ که در این صورت هر دولتی که یک شیء فضایی را در مدار به دست می‌آورد تا جایی که به حوزه مسئولیت جبران خسارت و ثبت مربوط است و بدون توجه به سطح مشارکت وی در زمان پرتاب شیء مذکور، به عنوان یک دولت پرتاب‌کننده محسوب شود. این قاعده جدید را می‌توان در یک معاهده یا قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد درج نمود. از آنجایی که معاهده یک متن صریح و الزام‌آور است، امنیت حقوقی بیشتری دارد؛ اما باید به این امر نیز توجه نمود که معاهده جدید، نیازمند تمایل سیاسی دولت‌هاست که به نظر می‌رسد به دلیل عدم تمایل دولت‌ها به وضع معاهده جدید جهت اصلاح معاهدات پیشین این شیوه قابلیت اجرایی ندارد.^{۴۳} به همین دلیل آرمل کرست^{۴۴} معتقد است که در این خصوص می‌توان مبادرت به ارائه یک پرسش‌نامه نمود، به این شیوه که کوپوس به مجمع عمومی پیشنهاد دهد تا از دبیرکل بخواهد که نظر اعضاء را در این خصوص جویا شود.^{۴۵} در نهایت، مجمع عمومی می‌تواند با یک تصمیم جامع که به نفع تمام دولت‌های فضایی و غیرفضایی باشد، سریعاً تکلیف این قضیه را مشخص نماید.

برخی همین مضمون را تحت عنوان «ارائه تفسیر موسع از مفهوم دولت پرتاب‌کننده» مطرح نموده‌اند و معتقدند که ارائه تفسیر موسع از مفهوم دولت پرتاب‌کننده، حقوق بین‌الملل فضایی را با رویه جدید فعالیت‌های فضایی هماهنگ می‌کند و از ناسازگاری با وضعیت کنونی جلوگیری می‌کند.^{۴۶} بر این اساس می‌توان مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» را بر اساس بند ۱ ماده

43. Olavo de O. Bittencourt Neto, "Regulatory Options for Dealing with the Transfer of Ownership," *IISL/ECSL Symposium 2012: Transfer of Ownership of Space Objects, Issues of Responsibility, Liability and Registration* (2012): 50.

44. Armel Kerrest.

45. Armel Kerrest, "Remarks on the Notion of Launching States," *Proceedings of Forty - Second Colloquium on the Law of Outer Space* 42 (1999): 309.

46. Chatzipanagiotis, op.cit., 234.

۴۷۳۱ کنوانسیون حقوق معاهدات^{۴۸} و توجه به هدف کنوانسیون مسئولیت جهت جبران خسارت وارد شده به اشخاص ثالث بی‌گناه از طرق مختلف از جمله افزایش دولت‌های پرتاب‌کننده تا حدی توسعه داد که شامل دولت جانشین (انتقال‌گیرنده) در خصوص انتقال مالکیت یا اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار نیز گردد. اگر چنین دولت جانشینی را به عنوان «دولت پرتاب‌کننده» بپذیریم، به دنبال آن، وی در خصوص انتقال مالکیت اجازه خواهد داشت تا با سایر دولت‌های پرتاب‌کننده بر اساس بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون ثبت موافقت‌نامه‌ای منعقد نماید و به‌وسیله تغییر ثبت، یک «دولت ثبت‌کننده» نیز گردد. در نهایت، شیء فضایی مورد نظر را می‌توان از ثبت ملی دولت ثبت‌کننده آن خارج نمود و به ثبت ملی دولت جانشین آن رساند. تغییرات صورت‌گرفته در حوزه ثبت ملی باید در حوزه بین‌المللی، یعنی در سازمان ملل متحد نیز صورت بگیرد.^{۴۹}

برخی دیگر نیز در خصوص اصلاح «دولت ثبت‌کننده» مذکور در کنوانسیون ثبت اظهارنظر نموده‌اند که جهت مطابقت با تحولات اخیر می‌توان دولت ثبت‌کننده را به دولتی که صلاحیت و کنترل خود را در عمل بر شیء فضایی مورد نظر اعمال می‌نماید، تسری داد.^{۵۰} در این صورت، در خصوص انتقال مالکیت، دولت انتقال‌گیرنده می‌تواند مبادرت به ثبت شیء فضایی مورد نظر و اعمال قانونی^{۵۱} صلاحیت و کنترل در چارچوب کنوانسیون ثبت نماید.

از آنجایی که مرحله پرتاب در تعیین دولت‌های پرتاب‌کننده به موجب کنوانسیون مسئولیت اهمیت دارد، تمام دولت‌هایی که در این مرحله حضور دارند در چارچوب بند ج ماده ۱ کنوانسیون مذکور به عنوان دولت پرتاب‌کننده لحاظ می‌شوند و همان‌طور که از کنوانسیون مسئولیت پیداست، یک دولت پرتاب‌کننده تا زمان بازگشت شیء فضایی مورد نظر دولت پرتاب‌کننده باقی می‌ماند. به همین جهت برخی همچون واسنبرگ^{۵۲} و فرانس وندر دانک^{۵۳} و

۴۷. بند ۱، ماده ۳۱: «یک معاهده با حسن نیت و منطبق با معنای معمولی‌ای که باید به اصطلاحات آن در

سیاق عبارت و در پرتو موضوع و هدف معاهده داده شود، تفسیر خواهد شد.»

48. Vienna Convention on the Law of Treaties, Opened for Signature May 23, 1969, 1155 U.N.T.S. 331.

49. Chatzipanagiotis, op.cit., 237.

50. Zhao Yun, "Revisiting the 1975 Registration Convention: Time for Revision?," *Australian Journal of International Law* 11 (2004): 118.

51. De Jure.

52. Henri A. Wassenberg, *Principles of Outer Space in Hindsight* (the Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1991), 30.

53. Franc G. Von Der Dunk, "The Illogical Link: Launching, Liability and Leasing," *Nebraska Law Review* 73-1 (1993): 355.

... معتقدند که باید میان مرحله پرتاب و مرحله عملیات بعد از پرتاب (استقرار شیء فضایی در مدار) قائل به تفکیک شد. در مرحله پرتاب، مسئولیت جبران خسارت متوجه دولت پرتاب‌کننده می‌باشد و در مرحله عملیاتی بعد از پرتاب، یعنی راه‌اندازی و کنترل آن، دولتی که مبادرت به به کارگیری و کنترل شیء فضایی مورد نظر می‌نماید بابت خسارت احتمالی ناشی از شیء فضایی مورد نظر مسئول جبران خسارت می‌گردد.

۳-۲- ثبت شیء فضایی منتقل‌شده بر اساس قطعنامه ۱۷۲۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد

به عنوان دومین پیشنهاد می‌توان به ثبت شیء فضایی منتقل‌شده بر اساس قطعنامه ۱۷۲۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد^{۵۴} اشاره نمود. این قطعنامه از دولت‌هایی که اشیایی را به مدار یا فراتر از آن پرتاب می‌نمایند، درخواست می‌کند که اطلاعات راجع به شیء فضایی مورد نظر را فوراً به کوپوس، از طریق دبیرکل، برای ثبت شیء فضایی پرتاب‌شده ارائه دهند. از عبارات کلی این قطعنامه برداشت می‌شود که ثبت اشیاء فضایی به دولت پرتاب‌کننده محدود نشده است.^{۵۵} بنابراین، تمام دولت‌هایی که مبادرت به فعالیت فضایی می‌نمایند، می‌توانند اطلاعات مربوطه را جهت ثبت در سازمان ملل ارائه دهند. علاوه بر این، باید توجه داشت که کنوانسیون ثبت جایگزین قطعنامه مذکور نگردیده است و آن قطعنامه همچنان اعتبار دارد تا جایی که مجمع عمومی سازمان ملل در قطعنامه ۱۰۱/۶۲^{۵۶} در خصوص پیروی از کنوانسیون ثبت توصیه می‌کند که «دولت‌هایی که تاکنون کنوانسیون ثبت را تصویب ننموده‌اند باید مطابق با حقوق داخلی‌شان به آن بپیوندند و تا آن زمانی که به عضویت کنوانسیون دربیایند، اطلاعات را مطابق با قطعنامه ۱۷۲۱ مجمع عمومی ارائه دهند.»

۳-۳- موافقت‌نامه‌ها و مقررات خاص در خصوص اطلاعات اضافی در چارچوب بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون ثبت

موافقت‌نامه‌ها و مقررات خاص در خصوص اطلاعات اضافی در چارچوب بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون ثبت را می‌توان به عنوان سومین پیشنهاد مطرح نمود. دولت ثبت‌کننده می‌تواند بر اساس بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون ثبت، اطلاعاتی را در خصوص قرارداد فروش یا اجاره

54. G.A. Res. 1721 B (XVI), Dec. 20, 1961.

55. Chatzipanagiotis, op.cit., 231.

56. G.A. Res.62/101, Dec. 17, 2007.

شیء فضایی در اختیار دبیرکل سازمان ملل متحد قرار دهد. چنین قراردادی می‌تواند شامل مقرراتی راجع به واگذاری حقوق به موجب ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو به دولت انتقال‌گیرنده و همچنین پذیرش تعهد به جبران خسارت توسط دولت انتقال‌گیرنده در صورت ورود خسارت در اثر شیء فضایی مورد نظر باشد. بر این اساس پیشنهاد شده است که وجود و محتوای چنین قراردادهایی باید به اطلاع دبیرکل سازمان ملل متحد برسد.^{۵۷} به عنوان مؤیدی بر این پیشنهاد می‌توان به توصیه چهارم مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۶۲/۱۰۱ اشاره نمود که توصیه نموده است «به دنبال تغییر در نظارت بر یک شیء فضایی موجود در مدار:

الف) دولت ثبت‌کننده با همکاری دولت مناسب مذکور در ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو، اطلاعات اضافی از قبیل موارد ذیل را به دبیرکل اطلاع دهند:

تاریخ تغییر نظارت، شناسایی مالک یا متصدی جدید، هرگونه تغییر در موقعیت مداری و هرگونه تغییر در عملکرد شیء فضایی.

ب) اگر دولت ثبت‌کننده‌ای وجود نداشته باشد، دولت مناسب مذکور در ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو می‌تواند اطلاعات فوق را به دبیرکل ارائه دهد.»

۳-۴- انعقاد موافقت‌نامه‌هایی بر اساس کنوانسیون مسئولیت در خصوص پرتاب‌های مشترک یا برنامه‌های همکاری

مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۵۹/۱۱۵ دولت‌ها را به انعقاد موافقت‌نامه‌هایی بر اساس کنوانسیون مسئولیت در خصوص پرتاب‌های مشترک یا برنامه‌های همکاری توصیه می‌نماید.^{۵۸} بر این اساس دولت‌های پرتاب‌کننده می‌توانند به نفع دولت انتقال‌گیرنده توافق نمایند به گونه‌ای که صلاحیت و کنترل و همچنین حقوق و تعهدات راجع به شیء فضایی مورد نظر به وی منتقل گردد. بر اساس بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون ثبت، دولت‌های پرتاب‌کننده باید در خصوص صلاحیت و کنترل شیء فضایی به توافق برسند. از سوی دیگر، واگذاری حقوق به دولت ثالث به موجب حقوق عرفی و حقوق معاهدات مجاز است.^{۵۹} بنابراین انتقال مالکیت یا اجاره شیء فضایی موجود در مدار، مستلزم توافق دولت‌های پرتاب‌کننده به انتقال

57. Chatzipanagiotis, op.cit., 232.

58. G.A. Res.59/115, Dec. 10, 2004, 2.

59. Kai - Uwe Schrogl and Julian Hermida, "Change of Ownership, Chance of Registry? Which Objects to Register, What Data to be Furnished, When and Until When," in *Space Law*, eds. Francis Lyall and Paul B. Larsen (London: Ashgate, 2007), 457.

تمام یا بخشی از صلاحیت و کنترل و همچنین حقوق و تعهدات راجع به شیء فضایی مورد نظر به یک دولت غیرپرتاب‌کننده است که این دولت باید به طور کتبی و صریح پذیرش آنها را اعلام نماید.^{۶۰} بر این اساس دولت‌های پرتاب‌کننده می‌توانند با دولت انتقال‌گیرنده موافقت‌نامه‌های دو یا چندجانبه منعقد نمایند و تصریح نمایند که دولتی که از نظر بین‌المللی بابت خسارت واردشده مسئولیت جبران خسارت ندارد، اما برای فعالیت مذکور مسئولیت بین‌المللی دارد، به موجب این موافقت‌نامه دولت‌های پرتاب‌کننده را از تعهدات مسئولیت جبران خسارت از بعد از انتقال معاف خواهد ساخت. البته این موافقت‌نامه‌ها فقط میان طرفین معتبر است و در حق شخص ثالث زیان‌دیده مؤثر نیست و اگر خسارتی از جانب شیء فضایی مورد نظر وارد شود، به احتمال زیاد علیه دولت‌های پرتاب‌کننده طرح دعوا صورت خواهد گرفت و دولت‌های پرتاب‌کننده در صورت وجود چنین موافقت‌نامه‌ای حق رجوع به دولت انتقال‌گیرنده برای دریافت تمام غرامت پرداخت‌شده را خواهند داشت.

۳-۵- وضع و اجرای قوانین و مقررات ملی

مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۵۹/۱۱۵ دولت‌ها را به وضع و اجرای قوانین ملی در خصوص اجازه و نظارت مستمر بر فعالیت‌های نهادهای غیردولتی تحت صلاحیتشان در فضای ماورای جو توصیه نموده است. از آنجایی که انتقال‌گیرنده در اکثر موارد یک نهاد خصوصی است، به مجوز فعالیت نیاز خواهد داشت. چنین اجازه‌ای توسط دولت مناسب سابق در اختیار دولت مناسب جدید گذاشته می‌شود. تاکنون برخی از قوانین فضایی ملی با هدف تسریع و تسهیل روال انتقال اعطای اجازه به موضوع انتقال اعطای اجازه پرداخته‌اند. از آن جمله می‌توان به قانون پرتاب تجاری ایالات متحده آمریکا، قانون فضایی استرالیا، فرانسه و قانون فضای ماورای جو انگلستان اشاره نمود. در قانون اخیر تصریح شده است که انگلستان تنها زمانی به انتقال اعطای اجازه رضایت می‌دهد که «دولت مناسب» جدید، انگلستان را از مسئولیت جبران خسارت به عنوان دولت پرتاب‌کننده معاف سازد. جالب است که مقررات روسیه در خصوص مجوز فعالیت‌های فضایی، صریحاً انتقال حق اعطای اجازه را منع نموده است.^{۶۱} در این راستا، قانون فرانسه در خصوص فعالیت‌های فضایی^{۶۲} نیز تعهداتی در

۶۰. بر اساس مواد ۳۴ و ۳۵ کنوانسیون معاهدات.

61. Gerhard, op.cit., 577.

62. The French Act on Space Activities of 3 June 2008.

خصوص اعطای اجازه راجع به انتقال شیء فضایی پرتاب‌شده مقرر نموده است. به موجب این قانون، انتقال کنترل و به کارگیری یک شیء فضایی به شخص ثالث مستلزم اجازه قبلی مقام اجرایی مورد نظر است. علاوه بر این، هر متصدی فرانسوی نیز که بخواهد یک شیء فضایی پرتاب‌شده را کنترل نماید، نیازمند اجازه قبلی مقام اجرایی مورد نظر است.^{۶۳}

در نهایت، باید از میان راه‌حل‌های پیشنهادشده راه‌حلی را برگزید که:

اولاً، به منافع زیان‌دیده احتمالی در اثر یک شیء فضایی پرتاب‌شده توجه شود. راه‌حل مورد نظر نباید حقوق و منافع زیان‌دیدگان احتمالی را تغییر و یا محدود نماید؛^{۶۴}

دوماً، به منافع دولت‌های پرتاب‌کننده شیء فضایی مورد نظر توجه شود؛ زیرا وقتی شیء فضایی به دیگری منتقل می‌شود، دیگر دولت پرتاب‌کننده در عمل بر شیء مذکور کنترلی ندارد؛ بنابراین باید از وی در خصوص هرگونه تعهد بابت خسارت واردشده پس از انتقال حمایت نمود؛^{۶۵}

سوماً، به منافع دولت جدید که باید بر شیء فضایی مورد نظر صلاحیت و کنترل داشته باشد، توجه نمود. به این منظور باید بستر اعمال صلاحیت و کنترل توسط دولت جدید را از طریق اجازه ثبت شیء مذکور توسط دولت جدید در مورد انتقال مالکیت، فراهم نمود.^{۶۶}

نتیجه

در سال‌های اخیر روند انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار افزایش یافته است و این امر در هیچ‌یک از اسناد بین‌المللی راجع به حقوق بین‌الملل فضایی منع نگردیده است و در عین حال وضعیت حقوقی دولت انتقال‌گیرنده نیز تبیین نشده است؛ بنابراین، انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار فی‌نفسه از نقطه‌نظر حقوقی مشکلی ندارد. تنها عواقب این امر می‌تواند برای دولت پرتاب‌کننده قابل ملاحظه باشد. به عبارت دیگر، در خصوص انتقال مالکیت و اجاره اشیاء فضایی موجود در مدار، زمانی مفهوم **دولت پرتاب‌کننده** و به تبع آن **مسئولیت جبران خسارت** واردشده توسط شیء فضایی مورد نظر به چالش کشیده می‌شود که انتقال به یک دولت غیرپرتاب‌کننده صورت بگیرد و آن دولت در

63. Bernhard Schmidt-Tedd and Isabelle Arnold, "The UNIDROIT Draft of a Space Assets Protocol, a Civil Law Instrument under a Public Framework," *59th International Astronautical Congress* 59 (2008): 3.

64. Arnel Kerrest, "Legal Aspects of Transfer of Ownership and Transfer of Activities," op.cit., 7.

65. Ibidem.

66. Ibidem.

عمل بر شیء فضایی مورد نظر اعمال صلاحیت و کنترل نماید، در حالی که دولت پرتاب‌کننده همچنان به موجب کنوانسیون مسئولیت مصوب ۱۹۷۲ مسئول جبران خسارت باقی می‌ماند و این امری ناعادلانه است. علی‌رغم اذعان ضمنی کوپوس به ناکافی بودن اسناد حقوق بین‌الملل فضایی در خصوص موقعیت‌های جدید، در شرایط فعلی که شمار فعالان فضایی افزایش یافته است و بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در این حوزه فعالیت می‌کنند و از نظر سیاست‌های فضایی و سطح پیشرفت در فناوری‌های فضایی با هم تفاوت دارند، تنظیم معاهده جدید، تکمیل یا بازنگری اسناد حقوق بین‌الملل فضایی که مستلزم رسیدن به اجماع در کوپوس می‌باشد، نمی‌تواند راه‌حل مناسبی برای سازگاری با موقعیت جدید تلقی گردد. بنابراین، به نظر می‌رسد که جهت حل این مشکل بهترین راه‌حل این است که کشورها در سطح حقوق داخلی (قوانین فضایی ملی) به وضع قوانین و تنظیم سیاست‌های فضایی مرتبط با موقعیت جدید بپردازند تا با فراگیر شدن این روند، حقوق بین‌الملل فضایی از عرف به وجودآمده بین کشورها متأثر شود. باید به این نکته نیز توجه داشت که سیاست‌گذاری‌های فضایی داخلی می‌تواند به انعقاد موافقت‌نامه‌های چندجانبه مرتبط با موقعیت جدید در میان کشورها نیز منجر شود و در طول زمان، موافقت‌نامه‌های چندجانبه می‌توانند حقوق بین‌الملل فضایی را در خصوص موقعیت‌های جدید تحت تأثیر قرار دهند و افکار عمومی فعالان فضایی را به سمت بازبینی مفهوم دولت پرتاب‌کننده در پرتو رویدادهای اخیر سوق دهند. در این راستا، در قطعنامه ۵۹/۱۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد توصیه شده است که «کوپوس باید دولت‌های عضو را به ارائه اختیاری اطلاعات در خصوص رویه‌های کنونی راجع به انتقال مالکیت اشیاء فضایی موجود در مدار دعوت نماید.» در مجموع، با توجه به متن صریح ماده ۲۳ کنوانسیون مسئولیت در بند دوم که بیان نموده است «هیچ‌یک از مقررات این کنوانسیون مانع دولت‌ها نخواهد گردید تا موافقت‌نامه‌های بین‌المللی را در مقام تأیید، تکمیل و توسعه مقررات این کنوانسیون منعقد نمایند.» بنابراین، انعقاد موافقت‌نامه‌های چندجانبه در موقعیت‌های جدید می‌تواند راه‌حل مناسبی برای برطرف نمودن خلأ حقوقی لحاظ شود.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

زمانی، سید قاسم. *تسخیر فضا به وسیله ماهواره‌ها از دیدگاه حقوق بین‌الملل*. تهران: گروه مطالعات حقوقی سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، انتشارات سروش، ۱۳۸۰.

ب) منابع انگلیسی

Agreement among the Government of Canada, Governments of Member State of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America, Concerning Cooperation on the Civil International Space Station, Signed at Washington January 29, 1998.

Bittencourt Neto, Olavo de O. "Regulatory Options for Dealing with the Transfer of Ownership." *IISL/ECSL Symposium 2012: Transfer of Ownership of Space Objects, Issues of Responsibility, Liability and Registration* (2012): 50-75.

Chatzipanagiotis, Michael. "Registration of Space Objects and Transfer of Ownership in Orbit." *German Journal of Air and Space Law (ZLW)* 56 (2007): 229-237.

Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, Opened for Signature Mar. 29, 1972, 24 U.S.T. 2389; T.I.A.S. 7762; 961 U.N.T.S. 187.

Convention on Registration of Objects Launch into Outer Space, Opened for Signature Jan. 14, 1975, 28 U.S.T. 695; T.I.A.S. 8480; 1023 U.N.T.S. 15.

G.A. Res. 1721 B (XVI), 20 Dec. 1961.

G.A. Res. 59/115, Dec. 10, 2004.

G.A. Res. 62/101, Dec. 17, 2007.

Gerhard, Michael. "Transfer of Operation and Control with Respect to Space Objects - Problems of Responsibility and Liability of States." *German Journal of Air and Space Law (ZLW)* 51 (2002): 572-578.

Grove, Stephen. "Toward a Clarification of the Term "Space Object" – An International Legal and Policy Imperative?." *Journal of Space Law* 21 (1993): 11-35.

Kerrest, Armel. "Legal Aspects of Transfer of Ownership and Transfer of Activities." *IISL/ECSL Symposium 2012: Transfer of Ownership of Space Objects, Issues of Responsibility, Liability and Registration* (2012): 5-17.

Kerrest, Armel. "Remarks on the Notion of Launching States." *Proceedings of Forty - Second Colloquium on the Law of Outer Space* 42 (1999): 308-339.

Lee, Ricky J. "Effects of Satellite Ownership on the Liability of the Launching State." *Proceedings of the Forty - third Colloquium on the Law of Outer Space* 43 (2000): 148-172.

Schmidt-Tedd, Bernhard, and Isabelle Arnold. "the UNIDROIT Draft of a Space Asset Protocol, a Civil Law Instrument under a Public Framework." *59th International Astronautical Congress* (2008): 71-103.

Schrogl, Kai- Uwe, and Julian Hermida. "Change of Ownership, Chance of Registry? Which Objects to Register, What Data to be Furnished, When and Until When?" In *Space Law*, edited by Francis Lyall and Paul B. Larsen, 457. London: Ashgate, 2007.

The French Act on Space Activities of 3 June 2008.

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space Including the Moon and Other Celestial Bodies, Opened for Signature Jan. 27, 1967, 18 U.S.T. 2410; T.I.A.S. 6347; 610 U.N.T.S. 205.

U.N. Doc. A/AC.105/768, Jan. 21, 2002.

- U.N. Doc. A/AC.105/C.2/L.255, Jan. 25, 2005.
- Vienna Convention on the Law of Treaties, Opened for Signature May 23, 1969, 1155 U.N.T.S. 331.
- Viikari, Lotta. *The Environmental Element in Space Law: Assessing the Present and Charting the Future*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Von Der Dunk, Frans G. "The Illogical Link: Launching, Liability and Leasing." *Nebraska Law Review* 73-1 (1993): 349-375.
- Wassenberg, Henri A. *Principles of Outer Space in Hindsight*. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1991.
- Yan, Ling. "Comments on the Chinese Space Regulations." *Chinese Journal of International Law* 7-3 (2008): 681-689.
- Yun, Zhao. "Revisiting the 1975 Registration Convention: Time for Revision?." *Australian Journal of International Law* 11 (2004): 106-128.

Transfer of Ownership and Lease of Space Objects in Orbit in the Light of International Space Law

Hosna Khalvandi

Ph.D. Student of International Law at Islamic Azad University,
South Tehran Branch, Tehran, Iran
Email: hosnakhalvandi@gmail.com

&

Dr. Seyed Hadi Mahmoudi

Assistant Professor of Faculty of Law at Shahid Beheshti University, Tehran, Iran
Email: h_mahmoudi@sbu.ac.ir

In recent years and in new trends in space industry, transfer of ownership and lease of space objects in orbit, especially satellites, have increased. However, none of the documents in international space law have any reference to the prohibition of the transfer of ownership and the lease of space objects in orbit. Therefore, this article, by accepting the freedom of the transfer of ownership and the lease of space objects in orbit in accordance with the international space law documents such as Outer Space Treaty (1967), Liability Convention (1972), Registration Convention (1975), UN General Assembly Resolutions 59/115 & 62/101, tries to analyze the legal status of Launching State(s) and Transferee State(s) in these processes in terms of international responsibility, international liability and registration of space objects.

Keywords: Transfer of Ownership, Lease, International Responsibility, Liability, Registration, Appropriate State, Launching State, State of Registry, General Assembly Resolution 59/115 & 62/101.

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XVII, No. 3

2018-3

- **Development of Human Rights Generations in Decisions of the International Court of Justice**
Hossein Yazdani - Dr. Hossein Al-e-Kajbaf - Dr. Seyed Ghasem Zamani - Dr. Hassan Savari
- **Transfer of Ownership and Lease of Space Objects in Orbit in the Light of International Space Law**
Hosna Khalvandi - Dr. Seyed Hadi Mahmoudi
- **Relation between the Right to Food and Agricultural World Trade Policy: Cooperation or Confrontation?**
Dr. Farhad Talaie - Ali Razmkhah
- **A Legal-Economic Analysis of Article 21 of the Law Amending the Compulsory Insurance Act: Civil Liability of Motor Vehicle Owners**
Dr. Faysal Ameri - Moslem Haj Mohammadi
- **Transformation of the Meaning of the Theory of Separation of Powers to the Functional Concept**
Dr. Mohammad Reza Vjeh - Zohreh Sadat Amiraftebi
- **Equality and Non-Discrimination in Human Rights System**
Ali Saalari
- **Third-party Protest in Bankruptcy Order from a Judicial Perspective**
Dr. Nematolah Hajali - Abouzar Kohnavard
- **Targeted Killing: Violation of Non-Reciprocity in Fundamental Obligations of Humanitarian Law and Human Rights**
Dr. Haleh Hosseini Akbarnezhad - Dr. Hoorieh Hosseini Akbarnezhad
- **Researcher's Liability in term of Damages to Environment Associated with Scientific Investigations**
Kosar Firouzpour
- **The Methods for Breaking Negotiating Impasses and Solving Petroleum Conflicts**
Dr. Mohamad Alikhani
- **The Influence of Islamic Jurisprudence in the Formation of Common-Law**
Author: Borham Mohammad Ataollah - Translator: Hamzeh Amininasab

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study